

Vycházky za hmyzem s Českou společností entomologickou

Entomologická sezona pomalu začíná, ale připomeňme si ještě rok minulý. Stejně jako v předešlých dvou letech uspořádala Česká společnost entomologická (ČSE) několik exkurzí za hmyzem pro zájemce z řad veřejnosti. Díky nezištnému zapojení členů ČSE z celé republiky se v r. 2021 uskutečnilo celkem 15 vycházek, a to nejen v Praze a okolí, ale i v jižních a severních Čechách nebo na Moravě.

Většina exkurzí vedla na entomologicky přitažlivá místa, kde se dají nalézt velké a esteticky zajímavé druhy hmyzu, které především potěší laického zájemce o přírodu. Tak účastníci pozorovali vzácné tesaříky obrovské (*Cerambyx cerdo*) v Lednickém parku (obr. 1) a Milíčovském lese, krásně červeně zbarvené lesáky rumělkové (*Cucujus cinnaberinus*) v Libickém luhu (obr. 3) nebo oba druhy našich otakárků v Prokopském údolí. Na první jarní exkurzi do okolí Radimi se po cestách batolily desítky zavalitých majek (*Meloe* spp.) a u Vrbenských rybníků zase poletovaly vážky čtyřskvrnné (*Libellula quadrimaculata*).

Tyto nápadné druhy už v běžné kulturní krajině příliš často nepotkáváme, a tak většinu nalezených organismů tvořily druhy méně výrazné, o to však zajímavější co do způsobu života. Na červencové vycházce v okolí Kašavy u Zlína měli zájemci možnost nahlédnout do tajů vodní říše a seznat, jak příroda vybavila k životu pod vodou nejrůznější druhy vážek, potápníků nebo vodomilů. V Prokopském údolí se podařilo chytit vosíka (*Polistes* sp.), v jehož zadečku parazitovala nenápadná samička řasníka *Xenos vesparum* – zástupce obskurního řádu hmyzu, se kterým se nemálo entomologů za celý život nikdy neseká. Pozornost byla věnována také

hospodářsky významným druhům – např. o biologii komárů a jejich rozlišování bylo obšírně pojednáno během srpnové výpravy do Klánovického lesa a na mnoha exkurzích se vedly rozsáhlé debaty o významu a škodlivosti našich kůrovcovitých brouků (Scolytinae). Při sběru hmyzu se účastníci nezdídky setkali s četnými druhy pavoukovic – mezi ty nejatraktivnější patřil stepník rudý (*Eresus kollari*) z Karlštejna a lovcíci rodu *Dolomedes* od Vrbenských rybníků.

Kromě míst druhově bohatých a z hlediska krajinného rázu mimořádně zachovalých zaměřily vycházky i na několik lokalit reprezentujících současnou kulturní krajinu. V Mladcovské vrchovině tak bylo možné pozorovat do očí bijící rozdíly mezi zachovalým listnatým lesem a umělou smrkovou monokulturou, na kopci Horka u Prahy zase typický vzhled „nové divočiny“.

Nedílnou součástí exkurzí je povídání o charakteristice navštíveného biotopu,

historických souvislostech dané lokality a prováděném managementu, který je pro zachování tamní druhové bohatosti často nezbytný. Škála navštívených biotopů byla dosti široká – od výslunných stepí a lesostepí na Radobýlu a Karlštejně přes suché trávníky na Kaňku u Kutné Hory, lesy v Mladcovské vrchovině až po mokřady u Vrbenských rybníků (obr. 2). Z hlediska managementu byla zajímavá exkurze do údolí potoka Rokytky, kde se na tamních loukách provádí řízená pastva skotu, také návštěva bývalého tankodromu u Vrbenských rybníků a exkurze do Prokopského údolí, kde probíhá pastva ovcí a koz.

Ačkoli je primárním cílem vycházek osvětla veřejnosti, může při nich dojít i k zajímavým, nebo dokonce významným vědeckým objevům, převážně v oblasti faunistiky. Obzvláště přínosnou se ukázala být vycházka do Prokopského údolí. Během ní se podařilo nasbírat několik jedinců kriticky ohrožené plošnice štíhlenky jehlicové (*Gampsocoris punctipes*) a křisa šířenky jilmové (*Iassus scutellaris*), který nebyl dosud na území Prahy zaznamenán a je hodnocen jako zranitelný druh. Navíc byl ve stěvě zmíněné štíhlenky později nalezen parazitický bičíkovec z příbuzenstva trypanozom, který nebyl dosud popsán!

Největší počet účastníků (34) v r. 2021 měla exkurze za roháci do Hluboké nad Vltavou, přičemž na většinu vycházek dorazí okolo 20 zájemců o přírodu. Zastoupeny bývají všechny věkové kategorie, proto jsou exkurze koncipovány spíše jako kratší procházky nepřilíš náročným terénem, během kterých se často zastavuje a průvodci vyprávějí o odchycených organismech. Nejnadšeněji sbírají především děti, pro které jsou připravené k zapůjčení entomologické sítky a nádoby na hmyz. Ačkoli je to k nevíře, počasi se loni téměř vždy vydařilo a žádná akce tak nemusela být kvůli nepřízní živlu zrušena.

Během exkurzí se snažíme účastníkům přiblížit svět hmyzu tou nejlepší možnou metodou – v terénu. Věříme, že pokud má člověk možnost setkat se s těmito fascinujícími tvory přímo v jejich přirozeném prostředí, sáhnout si na ně a dozvědět se něco

1 Tesařík obrovský (*Cerambyx cerdo*) patří k nejkoničtějším druhům hmyzu, s jakými se můžeme v naší zemi setkat. Zaujme nejen velikostí, ale i způsobem života, jelikož je vázán vývojem na mohutné staré osluněné duby, kterých bohužel v krajině rychle ubývá. Jak dlouho jej budou moci návštěvníci Lednického parku ještě obdivovat? Foto A. F. Damaška

2 Účastníci květnové vycházky míří k Vrbenským rybníkům v jižních Čechách pod vedením Aleše Bezděka (v popředí), místopředsedy České společnosti entomologické. Foto P. Duda

3 Lesák rumělkový (*Cucujus cinnaberinus*) se dříve řadil k velmi vzácným druhům zachovalých lesních lokalit, v nichž se dal nalézt pod kůrou padlých mohutných stromů. V posledních letech se však šíří, patrně vlivem většího zastoupení mrtvého dřeva v našich lesích. Jeho zákonná ochrana tedy začíná být diskutabilní téma. Foto P. Brodecký

o jejich životě, vryje se mu taková zkušenost do paměti. Čím více toho lidé o světě hmyzu, a okolní přírodě, vědí, tím spíše budou ochotni ho chránit – a to je zvláště v dnešní době nesmírně důležité.

Za uspořádání zatím rekordního počtu 15 exkurzí v r. 2021 vděčíme nejen členům ČSE, kteří se podíleli na organizaci vycházek, ale také spřáteleným institucím, jež nám průběh ulehčily (Magistrát hl. města Prahy, Národní muzeum, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Calla, Biologické centrum Akademie věd ČR, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně).

Všem bychom tímto chtěli poděkovat a těšíme se na další spolupráci.

Vzhledem k velmi pozitivnímu ohlasu a stále narůstajícímu zájmu je v r. 2022 plánována uspořádat entomologické exkurze opět minimálně ve stejném počtu i rozsahu a nejen v okolí Prahy, jako tomu bývalo dříve, ale i v jiných koutech naší republiky.

Aktuální podrobnosti najdete během sezony na www.entospol.cz/entomologicke-exkurze-cse-pro-verejnost/.

Jan Plesník

ZAUJALO NÁS

Současné rozšíření a početnost afrických slonů neurčuje nabídka vhodného prostředí

Ještě v 16. století oživovalo podle uznávaných odhadů savany a pralesy v Africe na jih od Sahary na 10 milionů slonů afrických (*Loxodonta africana*) a s. pralesních (*L. cyclotis*). Výroba kulečnickových koulí, šachových figurek, držadel vycházkových holí a nožů, klavírních kláves, malých šperkovnic, tabatěrek, krbových sošek nebo vyslovených tretek a nevkus-

ných kýchů však stála život tisíce těchto ikonických živočichů. Vysoce výdělečný obchod se slonovinou odsoudil více než výmluvně anglický spisovatel polského původu Joseph Conrad v mistrovské novele *Srdce temnoty* sepsané na přelomu 19. a 20. století, která se dočkala vynikajícího překladu Jana Zábrany a která viditelně inspirovala Francise Forda Coppola

k natočení působivého filmu z vietnamské války *Apokalypsa* (1979).

I když neustálý hlad po klech poněkud utlumily obě světové války, na konci 80. let 20. století z původního počtu slonů zůstala pouhá desetina. Proto se USA, západní Evropa a skupina afrických zemí v čele s Keňou přiklánějí se k přísné regulaci mezinárodního obchodu s flórou a faunou a výrobky z nich pokusily neradostný vývoj zastavit. Na Nový rok 1990 vstoupil v rámci Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES) v platnost celosvětový zákaz obchodování se slonovinou. Zpočátku byla uvedená snaha úspěšná – pytláctví i pašování slonoviny skutečně pokleslo na úroveň, kterou bylo možné označit za snesitelnou.

Na začátku nového tisíciletí se ale vzedmula nová mohutná vlna pytláctví zmiňovaných savců a ilegální „kšeftování“ se slonovinou dosáhlo objemu zaznamenaného naposledy v r. 1989. Podle některých odhadů poklesla početnost slonů v jádrových populacích v letech 2007–14 o plných 30 %, a to jak v chráněných územích, tak mimo ně. Jen v r. 2013 se přes zákaz mezinárodního obchodování se slonovinou propašovalo na černý trh více než 400 tun této hmoty v hodnotě nejméně jedné miliardy amerických dolarů (22 miliard Kč). Uvedené číslo odpovídá klům 50 tisíc slonů. V době vrcholícího pytláctví uhynul rukou pytláků na africkém kontinentě každou čtvrt hodinu jeden slon. Do r. 2014 zůstalo v celé Africe pouhých 352 tisíc slonů afrických, v současnosti hodnocených Mezinárodním svazem ochrany přírody (IUCN) jako celosvětově ohrožený druh. Početnost ještě vzácnějšího a kriticky ohroženého slona pralesního, jehož kly jsou na černém trhu ceněny výrazně více než slonovina stepních chobotnatců, se v letech 2002–11 především vlivem ilegálního lovu snížila o 62 %. Přitom pytláctví v rozvojových zemích již dávno neslouží k přežití místního obyvatelstva, ale stává se stále častěji záležitostí profesionálů působících v organizovaném zločinu a nezřídka bývá bezprostředně napojeno i na mezinárodní terorismus (viz také *Živa* 2015, 1: VI–VII).

1 Sloní kly jsou přeměněné řezáky horní čelisti. Přirůstají každoročně asi o 17 cm a tvoří je především dentin (zubovina). Na snímku slon africký (*Loxodonta africana*)